

Las omofonias e lors consequéncias dins los domenis lexical e morfosintaxic, amb d'exemples en castelhan, catalan, francés, latin, esperanto e occitan

Jacme TAUPIAC

Parlam per nos far comprene. E quand nòstras paraulas an un doble sens, las omofonias entrepachan mai o mens la comunicacion del messatge lingüistic. Dins los cases pus dramatics, los parlaires tròban espontanèament diferents mejans per se far comprene. N'anam veire qualques exemples dins mai d'una lenga.

1. En castelhan

Se sap que dins lo castelhan d'Ispanoamerica s'es produsida la neutralizacion dels dos fonèmas /s/ e /θ/. Dins l'espanhòl iberic se destrian sens problèma :

- *la casa* [la 'kasa] «l'ostal» de *la caza* [la 'kaθa] «la caça»;
- *coser* [ko 'ser] «cóser» de *cocer* [ko 'θer] «còire»;
- *la rosa* [la 'rosa] «la ròsa» de *la roza* [la 'roθa] «la frega» (francés «*il la frôle*»);
- *el sumo* [el 'sumo] (*pontífice*) «lo sobeiran pontife» de *el zumo* [el 'θumo] «lo chuc (de frucha)»

Son los quatre parelhs minimalis pus emblematics. De segur, se disètz *el sumo pontífice* e *el zumo de naranja*, quina que siá la realizacion del fonèma consonantic inicial de *zum*, lo contèxte permet d'evitar tota anfibologia. Parièrament, se disi *Mi coche roza con otro coche*, pòdi prononciar ['roθa] o ['rosa], la comunicacion serà pas entrepachada.

Mas, dins las republicas ispanoparlantas d'America, las omofonias *la casa ~ la caza*, *coser ~ cocer* son estimadas insuportablas; aqueles parelhs minimalis son escafats e remplaçats per *la casa ~ la cacería* e *coser ~ cocinar*.

Coma qué, dins una forma de lenga espanhòla, una neutralizacion fonologica a agut coma consequéncia lo remplaçament d'un parelh de lexèmas per de sinonims.

2. En catalan

Tres mots an una evolucion fonetica analòga :

dūcem (etim latin) > *dou* (forma abondosament atestada en toponimia, coma, en cò nòstre, *dotz*, *la dotz*, en patronimia e antroponimia) > *deu* (forma del catalan estandard actual);

crūcem (etim latin) > *crou* (forma abondosament atestada, per exemple dins Ramon Llull) > *creu* (cat. estandard actual);

uōcem (etim latin) > *vou* (forma atestada dins lo *Libre dels feyts esdevenguts en la uida del molt al senyor Rey En Jacme lo Conqueridor*) > *veu* (cat. estandard actual).

Per consequent, caliá esperar la meteissa evolucion fonetica per autres dos mots :

nūcem > *nou*. (Occitan «*la notz*», francés «*la noix*».) Mas es aquela forma medievals que s'es mantenguda en catalan actual. Segon l'Alcover-Moll (1993), dins cap de parlar catalan actual i a pas la forma *la *neu*. Tot simplament per çò qu'aquela forma seriá estada omofòna de *la neu*, occitan «*la nèu*», francés «*la neige*», castelhan «*la nieve*»

pūteum > *pou*. (Occitan «*lo potz*», francés «*le puits*».) Dins aqueste cas tanben, es la forma medievals que s'es mantenguda. La forma d'evolució normala *el *peu* seriá estada omofòna de *el peu* occitan «*lo pè*», francés «*le pied*», castelhan «*el pie*». Joan Coromines explica aquò clarament :

«*Es podia esperar que [pow] es diferenciés en *peu segons la norma de vou > veu i anàlegs. Si el canvi va fracassar en aquest mot és perquè hi hauria hagut una homonímia insuportable amb peu part del cos, de PEDEM.*» (1980-1991 : 767, volum VI, columna b)

Aquò vòl dire qu'al moment que se constituissián los diversos elements del sistèma fonologic catalan de las vocalas e que las evolucions de las vocalas latinas èran pas encara completament estabilizadas, la massa dels parlants causiguèron de dire *la deu*, *la creu*, *la veu*, mas pas *la *neu* ni *el *peu* per evitar l'omofonia amb *la neu* (occitan «*la nèu*») e *el peu* (occitan «*lo pè*»).

E dins lo catalan estandard actual se ditz *la deu*, *la creu*, *la veu* mas *la nou* e *el pou*.

*

Dins lo catalan de Valéncia se ditz *Llavar-se les mans* [ʎa'βarse lez mans] e *Llavar la roba* [ʎa'βar la 'rɔβa] (Lacreu 2000.) E *rentar* vòl dire «*aclairir i netejar amb aigua allò que s'ha llavat*». Quand qualqu'un es a la docha e que s'es sabonat, pòt dire : «*De seguida acabe de dutxar-me, només em falta rentar-me.*» (Lacreu 2000 : 642.) Autrament dich, en valencian, *llavar* a lo sens del francés «*laver*» e *rentar* lo sens de «*rincer*». Dins fòrça parlars occitans, plan centrals, aquò se ditz *lavar* e *refrescar*.

Mas, dins lo catalan de Barcelona, tot *a* pretonic se realiza [ə] : es la famosa «vocal neutra». Doncas *llavar* amb un *a* e *llevar* amb un *e* se pronóncian parièr. Aquela neutralizacion fonologica fa qu'aqueles dos mots plan destriats en catalan occidental venon omofòns en catalan oriental. Se compren sul pic que se pòt pas dire [ʎə'βar la 'rɔβa] tant per «*enlever le linge*» coma per «*laver le linge*».

Çò que fa qu'a Barcelona s'emplega pas *llavar* (ll - a - v - a - r) per «lavar». Se ditz totjorn *rentar* : *rentar-se les mans*; *rentar la roba*. E per çò que se ditz en francés *rinçer* e en occitan *refrescar* an lo vèrbe *esbandir* : *Esbandir la bugada*. (I.E.C., *Diccionari de la llengua catalana*, 2007.)

Aquí tanben, per evitar d'omofonias «insuportablas» — per emplegar lo meteis adjectiu que Joan Coromines — la massa dels parlaires s'adòba en causissent de lexèmas desparièrs que presentan pas la mendre anfibologia.

*

Una altra neutralizacion es plan coneguda. Se tracta de *bell* (be de Bordèu, e, èla, èla) e *vell* (ve de Valença, e, èla, èla), abotiment, foneticament identic, d'una part de l'etim latin *bēllum*, d'autra part de l'etim del latin parlat (e escarraunhat), **uētulum*, diminutiu de *uētum*. Dins lo catalan estandard actual, la realizacion fonica d'aqueles dos mots es rigorosament la meteissa (Bruguera i Talleda 1997.)

Bell vòl dire teoricament «que té les qualitats que constitueixen la bellesa, ple de bellesa» e *vell* vòl dire «de molta edat». Per consequent *una dona bella* (amb un be de Bordèu) es «una femna polida» mentre qu'*una dona vella* (amb un ve de Valença) es «una femna vièlha». Es de bon comprene que i a quicòm que truça...

Alara, al lòc de *vell* que vòl dire «vièlh» s'emplega correntament lo sinonim aproximatiu *gran* : *Una dona gran*. Un exemple entre mila :

Lo ser del 26 de febrèr de 2012, se difusèt a la television catalana TV3 un reportatge sus la baixa del nombre de prèires e se diguèt que «*els capellans més grans*» èran, per ara, los mai nombroses, mentre que los joves son pas qu'un punhat. En occitan diriam «*los prèires pus vièlhs*» e, en francés «*les prêtres les plus âgés*».

Aquí tanben, per evitar una omofonia insuportabla s'opèra un canviament lexical.

*

Acabarai amb un mot catalan que fa partida dels mots sabents artificials : un latinisme atestat pel primièr còp amb la forma oficiala actuala dins la codificacion de Pompeu Fabra. Se tracta de l'abotiment del latin *cultum*.

La règl generala es que los mots qu'an aquela finala an *-lt* en catalan, e aquelas doas consonantas de la forma escricha correspondon a la sola consonanta /l/ : la fonologia de la lenga permet pas la realizacion del fonèma /t/ implosiu.

Un adult (francés «*un adulte*») se pronóncia [un əduɫ].

El cobalt (francés «*le cobalt*») se pronóncia [əɫ kuβaɫ].

Un noi esvelt (francés «*un garçon svelte*») se pronóncia [un nɔj əz'βeɫ] (Bruguera i Talleda 1997).

Per consequent, la forma escricha qu'auriá calgut esperar èra *cult* (ce, u, èla, te). Aquò es atestat istoricament :

«*Alguna vegada — çò ditz Joan Coromines — es provà una catalanització cult [1695, Diccionari Aguiló] que no era viable per motius obvis.*» (Coromines 1980-1991 : 817, volum II, columna b.)

Joan Coromines es un òme pudic e sos lectors son de personas intelligentas : tot lo mond compren que la rason evidentada de la forma *el culte* es per evitar l'omofonia amb *el cul* «lo cuol».

Aqueste còp, l'omofonia es estada evitada non pas en cambiant lo mot mas en ajustant un *-e* final de supòrt a la finala consonantica d'un mot de formacion sabenta. Se sap que la question se pausa, qualque còp, tant en catalan coma en occitan, de saber se dins la forma estandard de lenga i aurà o i aurà pas lo famós *-e* final de supòrt. Se sap que Pompeu Fabra esitava entre *el text* e *el texte*, abans de causir definitivament *el text*.

3. En francés

Los punts febles del sistèma fonologic del francés fan que d'oposicions fonologicas ancianas s'escafan dins lo parlar de fòrça parlaires e abotisson a d'omofonias de còps insuportablas.

Se sap que l'oposicion entre lo /a/ anterior e lo /ɑ/ posterior es reconeguda coma «*une opposition particulièrement instable*» (Walter 1977 : 41). E la lingüista Henriette Walter ne dona las doas rasons :

«*D'une part, la répartition des deux phonèmes dans les unités lexicales est très souvent différente d'un sujet à l'autre. --- D'autre part, la réalisation de cette opposition varie de façon très sensible selon les sujets, ce qui peut rendre difficile l'identification des unités lexicales dans lesquelles elle se manifeste. Ces deux circonstances font de /a/ et de /ɑ/ une opposition sur laquelle on a tendance à ne plus faire reposer le poids de la communication, étant donné les risques d'incompréhension ou d'incertitude qui en résultent. C'est ainsi par exemple que l'on a constaté la baisse de fréquence d'emploi de l'adjectif las au profit de fatigué pour éviter sans doute les risques de confusion avec là.*» (1977 : 41-42)

Coma, per un grand nombre de francoparlants, i a pas pus d'oposicion fonologica entre lo /a/ anterior e lo /ɑ/ posterior — e la preséncia de nombroses occitans dins la region parisenca i es benlèu per quicòm —, se ditz d'una part «*Je suis là*» e d'autra part «*Je suis fatigué*» e aital tot es clar.

*

Se sap tanben que l'oposicion entre las vocalas nasalas /ẽ/ e /œ/ se manten malaisidament en francés parisenc. De milièrs de francoparlants pronóncian non pas *lundi* mas **lindi*. André Martinet ditz : «*La confusion est très répandue et tend à se généraliser*» (1974 : 187). La rason es que los parelhs minimalas d'oposicion del fonèmas /ẽ/ e /œ/ son pas plan nombroses (Martinet ne cita tres). E se sap que tota oposicion fonologica d'un rendement bas es fragila.

Çò que fa que la dobla prononciacion socializada *un, deux, trois* e **in, deux, trois* creà un malaise dins la comunicacion. Consequéncia, dins l'emission de television ont vos anóncian los resultats de la lotariá, quand un dels numèros tirats al sòrt es lo «un», dison pas qu'es «*le un*» o «*le *in*» qu'es estat designat pel tiratge, mas «*l'as*».

*

Per acabar citarai quatre omofonias que serián estadas insuportablas (qualques còp en rason de lor comicitat dins de contèxtes ont la comicitat deviá èsser exclusiva) e que son estadas escafadas gràcias a una formacion del plural irregulara.

Sul modèl *le corail, les coraux, le travail, les travaux, le vitrail, les vitraux* i a pas *le bail, les *baux* mas *les bails*, per evitar l'omofonia amb *les beaux* (occitan *los bèls*).

I a pas tanpauç *le choral, les *choraux*, mas *les chorals* (*de Jean-Sébastien Bach*).

Lo plural de *le pal* es pas *les *paux*, mas *les pals* (destinats als condemnats a mòrt), per evitar l'omofonia amb *les peaux* (occitan *las pèls*) e *les pots* (occitan *los pòts* o *los topins*).

Per las savanas africanas viu un gatàs, gròs coma un can, que s'apèla en francés *le serval*. Naturalament, se ditz pas *le serval, les *servaux*. Per evitar l'omofonia amb *le cerveau, les cerveaux* la nòrma es de dire *le serval, les servals*.

*

Mas, de segur, la prestigiosa lenga francesa demòra aquel latin escarraunhat ont un fum d'omofonias son inevitablas. Se sap que lo francés parlat es la lenga latina ont es lo pus aisit de far de jòcs de mots e ont l'informacion fornida per la lenga escricha es, artificialament, immensament mai rica que la qu'es fornida per la lenga orala. Lo francés parlat es, pro sovent, la lenga pus anfibologica del mond mentre que lo francés escrich es tot çò que i a de pus clar.

Se pòdon donar de centenats d'exemples ont sola la situacion permet, amb mai o mens de certitud, d'aver la bona interpretacion.

Ausit lo 3 de junh de 1995 : *Vers la fin décembre je voulais payer* «Cap a la fin de decembre voliái pagar» ~ *Vers la fin décembre je vous l'ai payé* «Cap a la fin de decembre vos o paguèri.»

Ausit lo 6 de decembre de 1987 : *J'ai pas vu de l'eau sur la table* «Ai pas vist d'aiga sus la taula» ~ *J'ai pas vu de lot sur la table* «Ai pas vist cap de lòt sus la taula». (Lo qu'aviá participat, la velha, al jòc de la quina, aviá pas ganhat res.)

Lo 21 d'agost de 2008, *France Info* anonciava quicòm que podiá èsser tan plan *Désillusion française à Péquin* «Desillusion francesa a Pequín» coma *Des illusions françaises à Pékin* «D'illusions francesas a Pequín».

Dins los cases pus dramatics, lo parlar — mai que mai a la ràdio o a la television — explica cossí lo mot s'escrui.

Lo 26 de genièr de 2004, s'anoncièt a *France-Culture* : «*Une conférence sus la mer, m, e,*

r.» Calí pas riscar d'interpretar que se tractava d'«una conferéncia sus la maire».

Se pòt considerar qu'es una «situacion lingüística desesperada» quand lo parlaire espròva lo besonh de letrejar lo mot ambigü que ven de prononciar. En chinés tanben las omofonias son nombrosas. Per exemple, la sillaba *shì* pòt èsser la forma orala que correspond a dètz-e-nòu signes (o «logogramas») diferents e, per consequent, a dètz-e-nòu significats diferents (Alleton 1984 : 14).

«C'est la raison pour laquelle les Chinois qui savent lire sont toujours prêts, quand on ne saisit pas bien ce qu'ils disent, à tracer dans le creux de leur main les caractères correspondants. Ils reproduisent le tracé d'un mouvement rapide et il faut une grande habitude pour voir les caractères en question.» (Alleton 1984 : 15)

Aquí lo biais qu'an doncas los chineses de se tirar de çò qu'apèli «una situacion lingüística desesperada».

Mas, tant en francés coma en chinés, las omofonias jògan un ròtle important dins las istòrias comicas (Alleton 1984 : 16). Coma qué, una meteissa dificultat de comunicacion pòt èsser estimada desesperada o comica segon lo punt de vista...

4. En latin

Se sap que lo latin, tal coma se parlava a l'epòca classica, èra una lenga amb un sistèma fonologic de cinc vocalas brèvas (ă, ě, ĭ, ō, ŭ) que s'opausavan a las meteissas cinc vocalas longas (ā, ē, ī, ō, ū).

Es plan conegut lo parelh minimal *mālum* amb un *a* long e que vòl dire «la poma» e *mālum* amb un *a* brèu e que vòl dire «lo mal» (Touratier 2005 : 214). Çò que fa que de monges e de prèires cresián, quand recitavan lo *Pater* e que disián *Sed libera nos a malo*, qu'aquò voliá dire, a l'encòp «Mas desliura-nos del mal» e «Desliura-nos de la poma». Se figuravan que la frucha de l'arbre de la coneissença del ben e del mal, al paradís terrèstre, èra una poma (çò qu'es absolutament pas dins lo libre de la Genèsi !). Èran doncas de gents que coneissián lo latin coma una lenga mòrta, es a dire amb los uèlhs mai qu'amb las aurelhas.

Per qualqu'un que sap lo latin coma cal, lo jòc de mots es pas possible : i a pas d'omofonia entre lo mot que significa «lo mal» e lo mot que significa «la poma». Nos cal prene garda de non introduir artificialament, dins lo nòstre occitan après a l'escòla, al collègi, al licèu o a l'universitat d'omofonias qu'i son pas dins la lenga dels parlaire natural. Aquel jòc de mots latin es lo modèl a imitar pas.

5. En esperanto

L'esperanto, es una lenga artificiala, codificada en 1887 per Ludwik Lejzer Zamenhof, mai que mai a partir de las lengas d'Euròpa. Es una lenga que fonciona plan pauc mas fòrt plan : cada setmana, despuèi de desenats d'annadas, de milièrs d'auditors escotan las emissions en esperanto de Ràdio

Vatican e de Ràdio Pequín. Es la meteissa lenga mas lo messatge es diferent...

Lo codificaire de la lenga a cercat a evitar lo mai possible las omofonias. En occitan, coma dins d'autres lengas neolatinas, avèm «*la despensa de pòrt d'una mercadariá*», «*lo pòrt de montanha*» (apelat tanben *lo còl*) e «*lo pòrt de mar*». En esperanto i a respectivament tres lexèmas diferents : *la porto* «l'accion de portar», *la intermonto* «lo pòrt de montanha», *la haveno* «lo pòrt de mar» (Duc-Goninaz 2002).

Aquò empacha pas que qualques omofonias permeton qualques jòcs de mots comics. En 1921 se fondèt, en reaccion contra lo movement esperantista jutjat tròp a drecha, la *Senacieca Asocio Tutmonda*, es a dire l'«*Associacion mondiala anacionala*», ont i aviá fòrça comunistas, anarquistas e autres membres de sensibilitat politica d'esquèrra e anticlericals dins una Euròpa ont los crestians èran sovent de drecha. L'istorian alemand Ulrich Lins explica, dins son libre plan conegut dels esperantistas *La danĝera lingvo* «La lenga perilhosa» : «*La membroj de SAT fieris --- pri sia aparteco, koketante per la samsoneco de SAT-ano kaj satano.*» («Los membres de SAT èran glorioses de lor particularitat en fasant passar per prestigiosa l'omofonia *SAT-ano* [es a dire «membre de SAT»] e *satano* [es a dire «Satan», autre nom del diable].») Aver una identitat satanica èra un bais un pauc pueril — que se voliá umoristic — de proclamar son anticlericalisme e son oposicion a las valors politics de drecha (Ulrich Lins, *La danĝera lingvo. Studo pri la persekutoj kontraŭ Esperanto.*— 1990. Pagina 207. Editor : Progreso, Rotterdam.)

6. En occitan

Considerarai la lenga nòstra de dos punts de vista : d'una part i a l'immensa documentacion que s'espandís sus un pauc mai d'un millenari e aquí i a pas altra causa a far que d'estudiar cossí foncionava la lenga; d'autra part i a aquel occitan contemporanèu que fonciona coma una lenga viva e qu'es artificial coma tota lenga de cultura, e aquí es legitim de se pausar la question de saber cossí deu foncionar.

Estudiarai mièja dotzena de mots : *lo gat, lo caval, la carn e care, lo filh e lo fial.*

6.1 Lo gat

Se sap que dins fòrça parlars occitans l'etim del latin tardan *cattum* abotís a *gat*. Es tanben la forma catalana.

Mas, coma *bellum* abotís a *bèth*, *castellum* a *castèth*, *illum* a *eth* èra regular que *gallum* abotiguèsse a **gath*. Plan probable que lo parelh minimal *lo gat* (fr. «*le chat*») ~ *lo gath* (prononciat [lu ɣat]) a agut existit dins qualques comunas de la val d'Aspa, al sud d'Auloron. Lo diccionari de Simin Palai (1963) pòrta *lou gatch* a Lescun. Pas cap de mencion de *lo gath* «*le coq*» sus la mapa 542 del volum 2 de Joan Seguí (1971).

Cossí que siá, dins tota la rèsta del domeni gascon tot s'es passat coma s'èra estat necessari d'evitar l'omofonia *lo gat* «*le chat*» ~ *lo gath* «*le coq*». E lo mascle de la galina es estat apelat siá *lo*

poth, a l'èst, siá *lo hasan*, a l'oèst, siá *lo biguèir* o *lo beguèir* al nòrd-oèst. L'omofonia insuportabla es estada escafada gràcias al remplaçament d'un lexèma per un autre.

Aquel cas es plan conegut. Pierre Guiraud explica detalhadament la resolució d'aquel «*conflit homonymique*» (1971 : 85-87). E mai senhala que Jules Gilliéron n'aviá parlat abans el.

6.2 Lo caval

Lo latin parlat *cabāllum* abotís a l'occitan *caval* (ce, a, ve de Valença, a, èla). En primièr designèt en latin — d'après Joan Coromines — «*un cavall gastat o de feina, altres vegades un cavall castrat, però que ja en llatí vulgar va començar d'aplicar-se ocasionalment, més tard, al cavall en general*» (Coromines 1980-1991 : 647, volum II).

Se sap que dins l'occitan medieval, lo grafèma *ve de Valença* representava una fricativa sonora labiodental e que la neutralizació de /v/ e de /b/ amb realizació [b] de l'archifonèma es un fenomèn partit de l'occitan gascon e expandit pus tard a una granda zòna lengadociana. Lo romanista suedés Åke Grafström o explica clarament dins son obratge (1958: 137). A l'epòca medievala se pronunciava doncas [ka'val].

D'autra part, lo latin vulgar *capalis* (acusatiu *capalem*) abotís a la forma paronimica *cabal* que designa «lo capital, los bens principals». E, dins una societat ont l'elevatge del bestial representava la part mai importanta de l'activitat economica, designava tot simplement «lo bestial» e aviá lo sens del francés «*le cheptel*» (Coromines 1980-1991, vol. II, 504.) Pas de problèma tant que se mantenguèt l'oposició fonologica /b/~v/. Mas, a partir del moment que *lo cabal de la bòria* «*le cheptel de la ferme*» e lo caval de la bòria «*le cheval de la ferme*» se disián parièr, l'omofonia veníá insuportabla. La solució que se trobèt en primièr foguèt de remplaçar *caval* (fr. «*cheval*») per *rossin*. En occitan gascon e en occitan lengadocian, aquò durèt de sègles. E la designacion per *rossin* d'aquel nòble animal aviá pas res de pejoratiu. Dins *Las quatre sasons o las Georgicas patoèdas*, lo poèta Claudi Peiròt nascut a Milhau en 1709 fa aquela invocacion a «Pegasa» :

«Nòble e valent rossin, tu qu'èras tan manèl

Jos la man de Virgila e del Tasso e d'Omèra ---»(Léopold Constans, *Poésies rouergates de Claude Peyrot, prieur de Pradinas*. 1909, p.10.)

Dins una segonda estapa, que i sèm encara dedins, *rossin* es estat remplaçat per *chaval*, *chival* o *chivau* que son de francismes. Mas, aquò es estat concomitent amb lo manten de *lo cabal* (fr. «*le cheptel*»). Se nos fisam a çò que legissèm dins los romans d'Enric Molin, solide que i aviá de pageses roergats que parlavan de lor *cabal* encara en 1950 : «*Per tot cabal aviá sèt o uèch polòtas e un porcanhàs qu'engraissava per ónger la sopa tota l'annada.*» (*E la barta floriguèt*, 1948, p. 53.) De segur, cal comprene qu'es per badinar que lo Molin compta que «sèt o uèch polòtas» fan partida del cabal d'aquel òme...

Dins l'occitan actual, se volèm eliminar los francismes per designar lo nòble «*equus*» latin e se lo volèm apelat *caval* — coma se fa dins l'ensenhament — aquò implica benlèu de dire siá *lo*

capital, siá *lo bestial* a la plaça de *lo cabal* (ce, a, be, a, èla). Mas, aquò vòl dire escafar un vièlh mot encara viu a una data tota recenta. A mon vejaire, seriá irrealista de creire que lo contèxte pòt totjorn sufir per levar l'ambigüitat.

Sabi pas se i a una altra solucion.

6.3 «Carn» [kar], «care» [kare] e «car» [ka] en occitan gascon

Dins l'occitan gascon de Bèumont de Lomanha «*Aquò es carn*» [a'kɔ es kar] vòl dire «*Ça, c'est de la viande*» e «*Aquò es care*» [a'kɔ es 'kare] vòl dire «*Ça, c'est cher*».

E pasmens, dins aquel parlar se ditz *le còr, dur, la mar, le motur* (francisme per «le motor», *le mur, pur, la sur* (francisme per «la religiosa») : l'èrra apicala simpla es possible a la distribucion finala. Per consequent, l'evolució fonetica normala auríá degut abotir a la forma [kar] de l'adjectiu que correspond al francés *cher*.

Aqueste còp, l'omofonia es estada evitada en ajustant un simple *-e* final de supòrt.

Dins d'autres formas localas d'occitan gascon (en Bigòrra, en Bearn e dins las Lanás), se fa lo destriament «*Aquò qu'ei carn*» [a'kɔ k ej kar], «*Aquò qu'ei car*» [a'kɔ k ej ka].

Naturalament, aquela analisi implica que los qu'an enveja d'escriure lo gascon lomanhòl an pas a «corregir» *care* en *car* mas que la forma d'aquel adjectiu serà *car* en occitan estandard, coma o vòl Alibèrt. En efiech, dins aquela forma d'occitan «*Aquò es car*» e «*Aquò es de carn*» se destria sens lo mendre problèma.

6.4 Lo filh e lo fial

L'abotiment dels etims latins plan coneguts *filium* e *filum* èra, dins l'occitan medieval, respectivament *filh* e *fil*. Aqueles dos lexèmas se destriavan fòrt plan, amb l'èla normala diferenta de l'èla palatalizada.

Mai tard, dins la vasta zòna lengadociana plan centrala, se son produsidas doas evolucions. D'una part, tota èla palatala finala s'es despalatalizada. Actualament, prononciam coma *anhèl* e *ostal* los mots *l'alh, lo filh, lo parelh, lo solelh, lo trabalh, vièlh* ont escrivèm *lh* en grafia occitana. D'autra part, la vocala *i* seguida de *l* es passada a [jal], amb las variantas [jaw], [jɔl], [jɔw]. Çò que fa que dins una vasta zòna plan centrala avèm l'oposicion *lo filh* ~ *lo fial* (Gilliéron-Edmont 1902-1910, mapas A 572 e B 572 «*Quand mon fils sera grand, je l'enverrai à Paris*», mapa 567 «*Dévider du fil*»).

Mas, en occitan provençal los dos lexèmas son venguts omofòns : *lo filh* se ditz «lo fiu» e *lo fial* se ditz tanben «lo fiu». Naturalament, dins la màger part dels cases la situacion, dins la lenga parlada, sufís per saber se se tracta del *filh* o del *fial*. Empacha pas que tot se passa coma s'aquela omofonia considerada èra coma un pauc entrepachosa.

Es l'ensenhament que se tira de l'examen de la mapa 573 de Gilliéron-Edmont (1902-1910): «*Quand mon fils sera grand, je l'enverrai à Paris*». Se constata que dins las regions ont *lo filh* e *lo fial* son de mots diferents los testimònis, quand respondèron a l'enquestaire Edmont, empleguèron majoritàriament las expressions «*Mon filh*», e tanben «*Mon dròlle*», «*Mon enfant*». Mas, a l'èst del Ròse, en Provença e en Gavotina (es a dire al nòrd de l'isoglòssa *cantar* ~ *chantar*), l'expression «*Mon fiu*» es absolutament excepcionala (un punt al sud-èst de las Bocas de Ròse; dos punts dins lo Var e en Vauclusa; un punt a l'èst dels Nauts Alps). Dins aquela region orientala d'Occitània, çò que se tròba pertot son las expressions «*Mon garçon*», «*Mon dròlle*» (amb la geminada redusida a la simpla), «*Mon pichon*», «*Mon enfant*».

Alibèrt introdusís doncas artificialament l'omofonia *lo filh* (èfa, i, èla, acha) ~ *lo fil* (èfa, i, èla) quand, dins son diccionari de 1966 considèra las formas *lo fial*, *lo fièl* e *lo fiòl* coma de variantas de la sola forma recomandabla dins la «lenga literària»: *lo fil*. Mas, es pas d'una granda coeréncia quand admet sonque *abril* pel nom del quaten mes de l'annada, mas *abrièl*, adjectiu, dins l'expression *Pascasabrièlas*. Es tanben d'un laxisme estranh quand admet *lo capil* e *lo capial* d'un ostal (francés «le pignon d'une maison»). Es vertat que la forma *lo capil* es atestada dins l'occitan medieval; mas, me demandi se i a un sol parlar modèrne ont s'emplega encara. Ai pas jamai trobat que *lo capial* o *lo chapial*.

Conclusion

Dins una lenga donada, a un moment donat de son istòria e dins un endrech donat, quand i a una omofonia qu'entrepacha la comunicacion, la massa dels parlaires pòt aver recors, sens cap de planificacion lingüística conscienta, a doas solucions :

1) La primièira es de remplaçar per un sinonim un dels tèrmes del parelh de mots omofòns. Es lo cas quand se ditz en francés non pas *Je suis là* e *Je suis las* mas *Je suis là* e *Je suis fatigué* e quand se ditz en espanhòl american non pas *coser* (amb una èssa) e *cocer* (amb un ce) mas *cocer* e *cosinar*. Èra lo cas quand en occitan los dos mots *lo cabal* (amb un be) e *lo caval* (amb un ve de Valença) venguèron omofòns e que se diguèt d'una part *lo cabal*, d'autra part *lo rossin*.

2) La segonda solucion es, quand i a esitacion possible sus la morfologia, de causar la forma que permet d'escafar l'omofonia. Es lo cas dins los parlars de l'occitan gascon qu'opausan *Aquò es carn* e *Aquò es care*. Es lo cas tanben en catalan ont se ditz d'una part *la neu* [lə new] (francés «*la neige*»), d'autra part *la nou* [lə nɔw] (francés «*la noix*»), quand l'evolució fonetica normala auria degut abotir a *la neu* dins los dos casos.

Quand l'omofonia es indefugibla los parlaires an doas possibilitats. La primièira es de letrejar lo mot, coma se fa qualques còps a la ràdio e a la television francoparlantas. Es un pauc una solucion desesperada... La segonda es siá de rire de l'embarràs d'aquel qu'ausís mas que compren pas, siá de far semblant de comprene quicòm mai que çò que l'autre a volgut dire, çò qu'es tanben una maniera de badinar.

Cossí que siá, es sonque dins las lengas qu'an un foncionament artificial qu'existisson d'omofonias artificialas, coma quand cresètz qu'en latin *Sed libera nos a malo* pòt voler dire «*Mas deliura-nos de la poma*» e quand parlatz un occitan rigorosament alibertin ont «*Los hijos de la costurera*» se ditz *Los filhs de la cordurièira* e *Los hilos de la costurera* se ditz tanben *Los fils de la cordurièira*. Dins l'occitan blos, natural e socializat en cò dels parlaïres naturals, aquò se ditz d'una part *Los filhs de la cordurièira*, d'autra part *Los fials de la cordurièira*. E i a pas cap d'omofonia.

REFERÉNCIAS

ALCOVER Antoni Maria, MOLL Francesc de B. (1993), *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*, Moll : Palma.

ALLETON Viviane (1984), *L'écriture chinoise, Que sais-je ?*, Paris : PUF.

BRUGUERA I TALLEDA Jordi (1997), *Diccionari ortogràfic i de pronúncia*, Barcelona: Enciclopèdia catalana.

COROMINES Joan (1980-1991), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Sant Pol de mar : Curial edicions.

DUC-GONINAZ Michel (2002), *La nova plena ilustrita vortaro de Esperanto* (revision de l'edicion de 1970), París : Sennacieca Asocio Tutmonda.

GILLIÉRON Jules, EDMONT Edmond (1902-1910), *Atlas linguistique de la France*, Paris : Champion.

GRAFSTRÖM Åke (1958), *Étude sur la graphie des plus anciennes chartes languedociennes avec un essai d'interprétation phonétique*, Uppsala : Almqvist e Wiksells.

GUIRAUD Pierre (1971), *Patois et dialectes français, Que sais-je ?*, Paris : PUF.

LACREU Josep (2000), *Diccionari bàsic d'ús del valencià*, Alzira : Bromera.

MARTINET André (1974), *Le Français sans fard*, Paris : PUF.

PALAI Simin (1963), *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*, Paris : CNRS.

SÉGUY Jean = SEGUÍ Joan (1971), *Atlas linguistique de la Gascogne*, Paris : CNRS, Toulouse : CRDP.

TOURATIER Christian (2005), *Essais de phonologie latine*, Aix : Publications de l'Université de Provence.

WALTER Henriette (1977), *La Phonologie du français*, Paris : PUF.